

**РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ У ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЯК ЗАСІБ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ**

Стаття присвячена актуальній проблемі формування у майбутніх фахівців з фізичної реабілітації спрямованості на успішну професійну діяльність. Автор обґрунтовує доцільність запровадження особистісно-орієнтованого навчання, яке створює оптимальні умови для розвитку у студентів умінь адекватно реагувати у проблемних ситуаціях при виконанні професійних обов'язків.

Ключові слова: *проблемні ситуації, фахівці з фізичної реабілітації, особистісно орієнтоване навчання.*

Статья посвящена актуальной проблеме формирования у будущих специалистов по физической реабилитации направленности на успешную профессиональную деятельность. Автор обосновывает целесообразность внедрения личностно ориентированного обучения, которое создает оптимальные условия для развития у студентов умений адекватно реагировать в проблемных ситуациях при выполнении профессиональных обязанностей.

Ключевые слова: *проблемные ситуации, специалисты по физической реабилитации, личностно ориентированное обучение.*

The article is devoted to an actual problem of formation of future experts in physical rehabilitation of an orientation at successful professional activity. The author proves the reasonability of introduction of personal oriented education which creates optimum conditions for development of students the abilities to react adequately in domain-specific situation in the time of implementation of professional duties .

Key words: *domain-specific situation, experts in the physical rehabilitation, personal oriented education.*

Постановка проблеми. Рух України до світового співтовариства, суттєві зміни у підходах суспільства до збереження і зміцнення здоров'я людини як однієї з найвищих цінностей та пріоритетного напрямку державної політики визначили потребу у підготовці кваліфікованих фахівців з фізичної реабілітації. Аналіз нормативно-правових документів: Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Державної програми розвитку фізичної культури і

спорту в Україні, Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту свідчать про те, що основним напрямом реформування професійної підготовки молоді є удосконалення системи підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації європейської формації, конкурентоздатних на ринку праці.

Сучасна система навчання характеризується недостатнім спрямуванням освітнього процесу на формування у майбутніх фахівців із фізичної реабілітації вмінь адекватно реагувати у проблемних ситуаціях при виконанні професійних обов'язків. Це завдання значною мірою розв'язується через запровадження особистісно орієнтованого навчання, спрямованого не на засвоєння значної кількості інформації з подальшим її відтворенням, а на активний пошук і критичний аналіз необхідного матеріалу, творчого підходу до розв'язання проблем. Суб'єктом професійної діяльності фахівців із фізичної реабілітації є окрема людина чи група людей, які потребують комплексної реабілітаційно-оздоровчої допомоги. Отже, відсутність готового алгоритму розв'язання проблемних ситуацій, з одного боку, та соціальне замовлення суспільства на фахівця, здатного ефективно працювати в нестандартних умовах, з іншого боку, зумовлює необхідність вдосконалення якості підготовки фахівців із фізичної реабілітації до розв'язання проблемних ситуацій у майбутній професійній діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Внаслідок аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що питання забезпечення всебічного розвитку особистості у процесі освіти висвітлено в наукових працях Б. Ананьєва, І. Зязюна, А. Кирсанова, Є. Рабунського, І. Резвицького, В. Сластьоніна, С. Сисоевої та ін. Вагомий внесок у створення умов реалізації особистісно орієнтованого підходу в освіті зробили В. Андрущенко, І. Бех, Є. Бондаревська, О. Пехота, В. Рибалко, О. Савченко, В. Сериков, О. Сухомлинська, А. Хуторської, М. Чобітько, І. Якиманська та ін.

Аналіз наукових досліджень Л. Волошко, свідчить, що окремі аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації були предметом досліджень В. Кукси, Ю. Лянного, О. Міхеєнка, В. Мурзи, Л. Сущенко

[1, с. 42]. Психологічні механізми прийняття рішень у нестандартних умовах, вплив різних чинників на ефективність процесу прийняття рішень вивчали (Г. Береговий, Г. Деркач, А. Зазикін, В. Сьомочкін). У дослідженнях М. Князян розкрито функціональну роль самостійно-дослідницької роботи студентів, виявлено стратегію дослідницької роботи як засобу підготовки студентів до розв'язання проблем професійного характеру [2, с. 97-107]. Однак у доступній нам сучасній літературі не висвітлено науково-методологічні і методичні основи розв'язання проблемних ситуацій у підготовці майбутніх фахівців із фізичної реабілітації у процесі особистісно орієнтованого навчання.

Метою нашої статті є спроба довести необхідність і доцільність використання проблемних ситуацій як засобу підвищення особистісного і професійного розвитку майбутніх фахівців із фізичної реабілітації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз ідей різних науковців: О. Пехоти, В. Зотова, В. Кременя, Е. Єнарєвої, Л. Подимової, О. Савченко, О. Рудакової, В. Рибальченко, Л. Хохлова дозволив зробити висновок, що особистісно-орієнтоване навчання передбачає розкриття всієї багатогранності й неповторності індивідуальних особливостей людини. На цій основі воно спрямовується на формування всебічно розвиненої особистості, яка бере активну участь у всіх основних видах соціальної діяльності з урахуванням власних індивідуальних здібностей і потреб і здатна максимально реалізовувати власні творчі можливості. У свою чергу, це надає їй можливість повноцінної самореалізації в умовах сучасного соціального середовища. Згідно концепції особистісної орієнтації, у центрі педагогічного процесу перебуває людина, яка навчається, її мотиви, цілі та ін. Виходячи з інтересів, рівня знань і вмінь кожної особистості, педагог визначає спеціальну організацію навчальної діяльності, спрямовує її на всебічний розвиток індивідуума. В силу цього у процесі такого навчання відбувається саморозвиток усіх суб'єктів навчального процесу, прояв їхніх особистісних функцій, забезпечення взаємно зацікавленого спілкування на засадах співробітництва.

В. Сериков, вважає, що реалізувати особистісний підхід у навчанні можна тільки через його перетворення у сферу співпраці активних суб'єктів педагогічної

взаємодії й водночас творчого пошуку, самовираження, самоствердження кожної окремої особистості. Адже особистісно-стверджувальною для студента ситуацією є тільки така педагогічна ситуація, яка актуалізує всі сили його саморозвитку [6, С. 26].

Отже, на думку психологів і дидактів (А. Брушлинський, Т. Кудрявцев, А. Матюшкін, В. Краєвський, І. Лернер), проблемні ситуації є центральною ланкою особистісно-орієнтованого навчання. Це система, яка викликає у студентів усвідомлення утруднення, шляхи подолання якого треба шукати.

М. Скаткін зазначає, що не будь-яка проблемна ситуація є проблемою, хоча кожна проблема містить у собі проблемну ситуацію [7]. У сучасній науково-педагогічній літературі розглядаються і наводяться різні класифікації проблемних ситуацій: за типом суперечностей у пізнавальному процесі (Т. Кудрявцев, А. Петровський), за характером дій учня (А. Матюшкін, І. Зимня), а також рівні проблемності, які залежать від ступеня самостійності учня у постановці й розв'язанні проблеми (В. Крутецький, Т. Кудрявцев, І. Лернер, М. Махмутов та ін.). На підставі зазначеного, слід констатувати, що відсутній єдиний підхід до визначення і класифікації проблемних ситуацій у професійній діяльності фахівців визначеної галузі. Враховуючи соціальну значущість якісної професійної підготовки фахівців із фізичної реабілітації в умовах зростання захворюваності серед населення, об'єктивну потребу формування високого рівня їхньої професійної компетентності, підготовка студентів до розв'язання проблемних ситуацій у майбутній практичній діяльності є необхідною.

С. Рубінштейн як основний компонент проблемної ситуації визначає невідоме, другим її значимим компонентом є суперечливість [5, С. 400-404]. Дослідник зазначає, що саме мотив, потреба є рушійною силою, яка допомагає людині включатися у процес мислення. Таким чином, у проблемній ситуації можна визначити три основних ознаки: невідоме, суперечливість, потребу.

Саме проблемні ситуації надають можливість створити таку логіку пояснення навчального матеріалу, яка відображає логіку відповідної науки, стосовно рівня мислення студентів відповідного віку і спеціальності. Проблемна

ситуація повинна створюватися з урахуванням реальних суперечностей, значимих для студента. За цієї умови вона є джерелом мотивації пізнавальної діяльності студентів, активізує мислення, спрямовує його. М. Махмутов визначив дидактичні цілі створення проблемних ситуацій у процесі навчання, які доцільно адаптувати до процесу підготовки майбутніх реабілітологів в умовах ВНЗ, а саме:

- повернути увагу студента до питання, задачі, викликати пізнавальний інтерес та інші мотиви діяльності;
- поставити студента перед сильним пізнавальним утрудненням, яке активізувало б процес мислення;
- продемонструвати студентові суперечливість між пізнавальною потребою, яка виникла, та неможливістю її задоволення наявним запасом знань, умінь, навичок;
- допомогти студентові визначити основну проблему, скласти план пошуку шляхів розв'язання проблеми, стимулювати активну пізнавальну діяльність;
- допомогти студентові визначити межі актуалізації здобутих раніше знань, спрямувати на пошук найраціональнішого розв'язання [4].

Визначимо основні способи і прийоми створення проблемної ситуації: проблемна ситуація створюється внаслідок ознайомлення студентів із різним трактуванням будь-якого явища, факту; проблемна ситуація виникає тоді, коли студенти стикаються з новими практичними умовами використання нових знань; умовою для виникнення проблемної ситуації є також суперечливість між теоретично можливими способами розв'язання проблеми і практично досягнутим результатом, виконанням завдання і відсутністю його теоретичного обґрунтування. Деякі прийоми узагальненого характеру пропонує В. Максимова:

1. Попередні домашні завдання (аналіз, практичні дії, спостереження тощо).
2. Постановка попередніх завдань на занятті (розв'язання завдання колективно або індивідуально письмове).
3. Використання експериментів і життєвих спостережень.
4. Розв'язання експериментальних і теоретичних пізнавальних задач.

5. Завдання з елементами дослідження.
6. Створення ситуацій вибору.
7. Практичні дії.
8. Постановка проблемних питань і організація дискусій.
9. Використання міжпредметних зв'язків [3].

Розв'язання проблемної ситуації – це усунення наявної суперечності шляхом перетворення ситуації (теоретично і практично), відповідь на поставлене запитання, керуючись науковими методами. Цей процес передбачає необхідність розв'язання теоретичних і практичних задач різного типу труднощів, відповідно до наявності інформації, часу, умов для прийняття рішень.

Розв'язання задач та проблем – це процес, що постійно змінюється і є безперервним як у часі, так і у структурі і спрямований на отримання продукту або результату. Процес прийняття рішення при розв'язанні проблемних ситуацій проходить у декілька етапів, а саме: усвідомлення проблемної ситуації → формулювання проблеми → планування досліджень → експериментування і перевірка гіпотез → накопичення й інтерпретація даних → вибір розв'язку → реалізація розв'язку (розробка ресурсів) → розвиток розв'язку → проблему розв'язано.

У процесі розв'язання проблемних ситуацій дуже важливим є запобігання можливих помилок: неправильного визначення проблеми, несистемного, фрагментарного відбиття проблемної ситуації в існуючій проблемі, несвоєчасної постановки проблеми, нав'язаних рішень.

У світлі досліджуваної проблеми ефективними були проблемні лекції, які стимулювали розвиток необхідних професійно-особистісних якостей і властивостей студентів як важливого показника їхньої професійної готовності. Проблемні лекції дозволяли активізувати пізнавальну діяльність студентів, підвищити їхній інтерес до предмета, засвоєння нової інформації, а головне – сприяли особистісному самовираженню. Зокрема, такі заняття передбачали організацію діалогів студентів із викладачем, у яких кожна особа мала право на обстоювання власної точки зору, обмін думками, що створювало атмосферу

взаємоповаги в навчанні. Організація діалогічного спілкування між суб'єктами навчання також створювала умови для свободи вибору засобів, форм і методів навчання як з боку викладача, так і студента. Причому слід підкреслити, що в діалозі точка зору кожного учасника, яка представлена як точка зору конкретної особистості, впливає на точку зору інших людей, сприяє формуванню їхнього світогляду, розвитку самосвідомості.

Важливо також зазначити, що організація навчальної роботи з використанням проблемних ситуацій поєднувала різні варіанти індивідуальних і колективних форм. Зауважимо також, що на практичних заняттях майбутнім фахівцям із фізичної реабілітації широко пропонувалися різноманітні неоднозначні професійні ситуації при роботі у малих групах.

Колективна діяльність студентів у малих групах організовувалася різними способами:

1. Групи одержували однакові завдання, а потім результати виконання своєї роботи подавали для загального обговорення.

2. Групи одержували різні завдання, але працювали на спільний результат. Після закінчення роботи відбувалося групове взаємонавчання.

3. Організовувалася робота груп за принципом «крутилки», що надавало можливість кожній групі послідовно опрацювати всі завдання, рухаючись по аудиторії від одного столу до іншого. На кожному столі було представлено нове завдання, або частина загального. Роботою за кожним столом керував «консультант» (один із студентів).

4. Робота груп за принципом «естафети». У цьому разі кожній групі пропонувалося завдання, з якого вона починала роботу. Через деякий час групи обмінювалися завданнями. Таким чином, кожна група робила свій внесок у виконання кожного завдання. Наприкінці роботи кожній групі повертався її початковий варіант виконання завдання, далі узагальнювалися результати колективної роботи і подавався кінцевий результат для загального обговорення.

Важливо підкреслити, спільне обговорення навчально-пізнавальних ситуацій, визначення власних позицій кожного суб'єкта навчання стосовно шляху

розв'язання проблемних ситуацій приводило до формулювання смислоутворювальних мотивів пізнавальної діяльності, забезпечувало стимулювання розумової діяльності студентів й організації між ними ефективної взаємодії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Навчання стає провідною цариною особистісного становлення людини тільки в тому випадку, коли через розв'язання правильно дібраної системи різноманітних проблемних ситуацій забезпечується накопичення адекватного персонального досвіду індивіда, завдяки цьому досвіду – і життєво необхідних особистісних якостей, а саме: вміння адекватно реагувати у проблемних ситуаціях при виконанні професійних обов'язків, наявність суб'єктної професійної позиції і здібностей інноваційного бачення проблем, самостійність і творчість у прийнятті рішень, неординарність й оригінальність мислення і дій у проблемних ситуаціях.

Таким чином, особистісно орієнтоване навчання відбиває сприйняття навчального процесу з боку педагога, який докладаеть всіх зусиль, щоб на основі найповнішого врахування індивідуальних потреб, запитів, здібностей студентів забезпечити створення їм оптимальних умов для особистісної і професійної самореалізації.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку теоретичних і практичних засад цілеспрямованої підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до розв'язання проблемних ситуацій у професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошко Л.Б. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі медико-біологічної підготовки /Л.Б.Волошко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Х., 2005. - № 24. – С.42-44.
2. Князян М. О. Самостійно-дослідницька робота як засіб підготовки студентів до розв'язання проблемних ситуацій у професійній діяльності / М.О.

Князян // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Харків : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2011. – Вип. 31. – С. 97- 107.

3. Максимова В.Н. Акмеологический подход в педагогике : Монография /В.Н. Максимова. – СПб. : ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2007. – 196 с.

4. Махмутов М.И. Проблемное обучение / Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. / Под ред. С.Я. Батышева. М. : АПО, 1999. – С.333-335.

5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.

6. Сериков В. В. Личностный подход в образовании: концепция и технологи : монографія / В. В. Сериков. – Волгоград : Перемена, 1994. – 152 с.

7. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1984. — 95с.